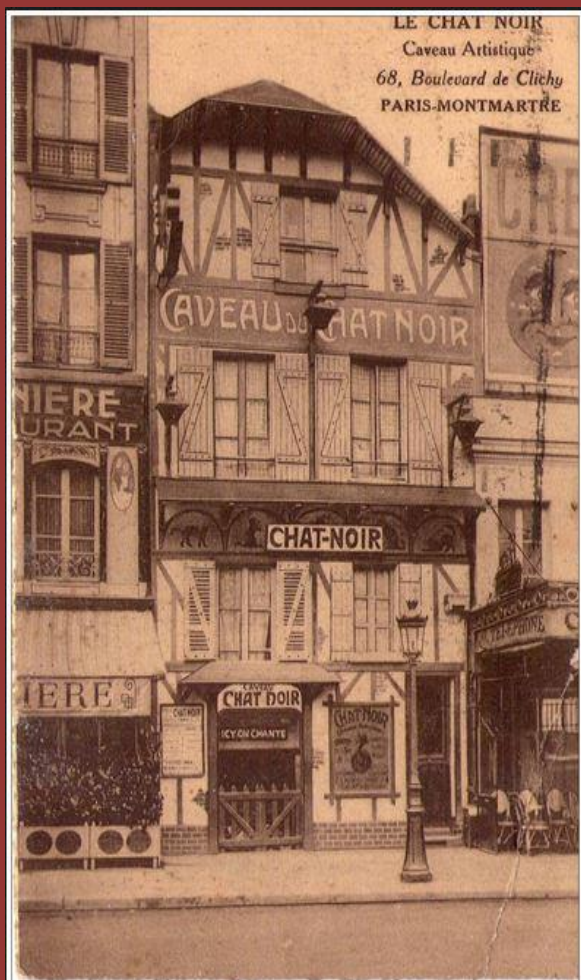

Kig indenfor...

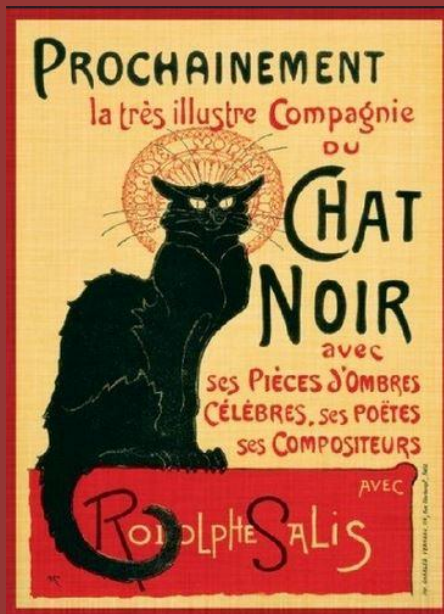
Du bliver overrasket, når du besøger mig i det historiske Proviant-Magazin i Mainz. Jeg er alt andet end klichéen af et støvet arkiv. På trods af min ungdom er jeg en klassiker, om man så må sige. Jeg tillader mig at vise mig frem med næsten museumsagtig elegance på mine mere end 1000 kvadratmeter. For dig selvfølgelig! Jeg opfylder nu engang en mission. I offentlighedens kulturelle interesse. Jeg opretholder en hel genre, en særegen kunstform så at sige! Min skaber registrerede mig som ‚Dokumentationszentrum deutschsprachiger Satire‘ i familiebogen. Umiddelbart efter sin ankomst i Mainz i 1961 kaldte han mig stolt ‚Deutsches Kabarettarchiv‘.

Mine medarbejdere har sidenhen verden over holdt satirens forskellige udtryks- og fremtrædelsesformer i hævd. Derfor får vi så tit internationale gæster. For ikke så længe siden var en student fra Moskva på besøg for at søge efter materiale fra 1920'erne til sin afhandling, og en professor fra Japan interesserede sig for kabareten i landflygtigheden. Engang opholdt en doktorand fra Yale University sig i vores arkivs dybder i 9 måneder for at undersøge spillemandens rolle i middelalderen som forløber for den politiske sangskriver. Vi får regelmæssigt skriftlige forespørgsler fra hele verden, og det genspejler den store interesse for mine skatte. Derfor har jeg siden starten af det 21. århundrede åbnet langt mere end 160 udstillinger. I syv europæiske lande. Blandt andet Frankrig. I Maison Heinrich Heine på Cité Universitaire Internationale de Paris: LE MONDE, UN CABARET! Les débuts du cabaret littéraire en Allemagne et en France. Derefter kom jeg til Montpellier, Toulouse, Lyon, Dijon. I det tysktalende

område rejste vi omkring med „100 JAHRE KABARETT“ fra Alzey til Zürich. Den viser noget om, hvad jeg indeholder: Genren! Dens fremtrædelsesformer.

Dens historie. For mig handler det om kunstnerne. Særligt også om den politisk-litterære kabaret som en kunstform, der er målrettet demokrati og frihed. Det handler om dens forfattere. Deres livshistorier. Ikke sjældent var det lidelseshistorier. Det handler om deres betydning for interesserede mennesker gennem tiderne. For publikum i la belle époque. I kejsertiden. Mellem oprud og censur. Mellem 1. og 2. verdenskrig. Mellem demokrati og diktatur, militarisme og fascisme. Det handler om kunsten at overleve. I det indre og det ydre eksil. Mellem stilarterne og mellem umulige muligheder. Det handler om vores kultur. Om dens forandring. Om dannelse. Og selvfølgelig handler det om latter. I dag og dengang. At grine af sig selv og af andre. Det handler om forhånelsens topografi og dens sprog på tværs af tiden. Ligesom det handler om den menneskelige og næsten alt for menneskelige humor og poesi. Om det absurde og det konkrete. Om kritik af samtiden i en kunstnerisk form. Og, ikke mindst, handler det også om underholdning. Fra starten af. Også om kærligheden! Det at samle er for øvrigt også en slags kærlighed, sagde George Steiner, den amerikanske filosof.

Scenekunstens blandingsform, der udgør kabareten, har formelt først eksisteret siden det sene 19. århundrede. Denne blandingsform symboliseres ved det smukke franske ord 'cabaret'. Det betyder på den ene side det lille værtshus og bærer noget intimt i sig. På den anden side menes den vifteformede salatskål, hors d'oeuvre-pladen. Denne vifte står for de forskellige scenediscipliner musik, teater, recitation, dans, sketch og også maleri. Efter nogle forløbere som 'Cabarets des Assassins', der sang visesange om mordere, var der Rodolphe Salis, oprindeligt maler, der en aften i efteråret 1881 i sin knejpe 'Chat Noir' på

Montmartre stillede sig på en tønne og annoncerede foredrag fra enkelte kunstnere til sit morskabssøgende og velbeslåede publikum. Det var starten på det, som verden indtil i dag kender som tidskritisk litterær kabaret!

Ophavsmanden til det såkaldte Cabarets Artistiques var Salis, der som présentateur var den første af sin slags. Så at sige den samlende dressing i salatskålens midterste rum. Hans annonceringer var berygtede! Nogle gange fornærmende, aggressive, ligesom de chansons, der blev sunget. Netop det tiltrak dog det intellektuelle pariser publikum. Snart opstod den litterære elite, den 'butte sacré'. Politikere og aristokrater fulgte efter. For eksempel Victor Hugo og Émile Zola; den italienske frihedskæmper Giuseppe Garibaldi kom lige som prins Jérôme Bonaparte, den store Napoleons grandnevø og Napoleon III's nevø. Mange sangere, komponister og talere med stort talent optrådte, de fleste blev sidenhen berømt, for eksempel

Aristide Bruant og Yvette Guilbert, den første store kvindelige scenekunstner i fransk kabaret. Hendes mandlige sidestykke Aristide fortsatte sin karriere i sit teater 'Mirliton' med socialkritiske chansoner mod bourgeoisens dobbeltmoral, på grund af en plakat af

Henri de Toulouse-Lautrec er han stadig verdensberømt. For kort tid siden fandt også to chat noir-plakater fra 1895 deres vej til mine plakatskabe, hen til alle de andre, næsten 20.000 eksemplarer fra alle det 20. århundredes epoker. Det startede hos en del af befolkningen med stor passion for kunst og kultur. I det mindste for bohernerne var kabareten det udvalgte medie. Forfatteren Otto Julius Bierbaum sagde det på den måde: „Alle kunstformers og livets renæssance fra al tingeltangel! Vi danser en ny kultur frem! Vi føder overmennesket på kabarets scenen! Vi vælter denne latterlige verden!“ Han mente det alvorligt! Desværre var det så nogle helt andre, der væltede verden. Men alligevel, omkring 1900 var der noget nyt! Det var opbruddets tid, en stemning af opbrud: Mennesket som et væsen, der er kastet ind i tiden. Verden som kabaret! Som ved jugendstilen

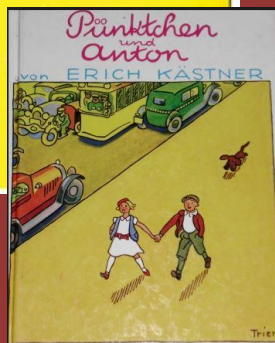
opildnede den nye kunstform en sand bevægelse, den var 'in', den var 'en vogue', blev til en bølge, der snart skulpede ind over rigshovedstaden. Den 18. januar 1901, 30-årsdagen for grundlæggelsen af rigsdagen, havde den konservative baron Ernst von Wolzogen succes med sin 'Über-Brett!', sin over-scene. Stedets reglement er med i arkivet. Snart derefter gik 'Elf Scharfrichter' på scenen i München, den første ægte politiske kabaret i Tyskland. Frank Wedekind var en del af holdet, ligesom Marc Henry, der kom herover fra Paris. Således kommer mine umiddelbare forfædre på mødre side fra Frankrig, på fædre side fra det Tyske Rige. Europæisk sammenflettet som den gamle adel... Derefter gik det slag i slag! Allerede i 1901 opstod der alene ved Spree 40 etablissementer med kabaret-litterært indhold. I Wien åbnede 'Zum lieben Augustin', 'Nachtlicht' og 'Fledermaus'. Frida Strindberg, hvis første barn hun fik sammen med August Strindberg, sit andet med Frank Wedekind, grundlagde den første kabaret i London. Allerede på det tidspunkt fandtes i Barcelona 'El quatre Gats'. Kraków, Warszawa, Budapest, St. Petersburg, helt i Moskva, opstod der kabareter efter

forbillederne i Frankrig og det Tyske Rige. Der, hvor der manglede en merkantil forståelse og en heldig hånd for forestillingerne, måtte et nyligt grundlagt teater så også hurtigt lukke igen. Med scenebegejstringen holdt. I første omgang. Karakteristisk for den unge kunstform bliver, som tidligere i Paris, den uformelle scene for de såkaldte omrejsende vagabonder, 'vaganterne'. I dem virkeliggøres kunstnerbohemens drøm: Præsentationen af egne værker, frit og fjernt fra den etablerede kunst. Man er fascineret af denne

opsætning:
ekstravagant
grandiose

kunstforms spontanitet på scenen: Teateret spillede ned til publikum og "lod som om", kabareten spillede direkte op til publikum! Gager til de medvirkende var mere undtagelsen end reglen. De fleste blev betalt med naturalier. Eller der blev samlet ind. Nu vi er ved vagantdigtningen. Deres forbilleder og rødder rækker langt tilbage til middelalderen. Moralsk-satirisk digtning, kærligheds- og druksange fra de såkaldte „Erzpoeten“. I Hanns Dieter Hüschs ‚Arche Nova‘ blev rollen som ‚Archipoeta‘ allerede i det første programhæfte hædret med en af hans sange fra det 12 århundrede. Den vigtigste samling, ca. 300 sange, fundet i 1803 i klostret i Benediktbeuren og kaldt „sangen fra Beuren“, bliver verdensberømte efter den nye Carmina Burana. Vagantdigtning som oratorium. Tidløs på grund af Carl Orffs musik.

En udtrykform, der er bundet til tiden, er dog selve kunstnerbohemien. Således lever de nye kabaretteatre af og i øjeblikket. Det er kun Simplicissimus i München, der har længerevarende succes. Den blev ledet af en god konferencier, der især var en genial forretningskvinde, Kathi Kobus. Det lykkes for hende at danne en symbiose mellem kunst og forretning. Simpl eksisterer fra 1903 til 1968, altså i 65 år – det har hidtil kun få tyske kabareter formået. Og hvem besøgte så stedet inden 1. verdenskrig?! Gud og hver mand og Münchens overklasse. Oversøiske turister, Prince of Wales. Tsar Ferdinand af Bulgarien. Den belgiske konge! Industrikonger, pengearistokrater. Wilhelm Voigt, skomageren, der blev berømt som ‚Kaptajnen fra Köpenick‘, viser sig selv frem i Simpl for penge og sælger sine autografer. Og en vis Hans Böttcher. Først permanent gæst, senere berømt som Joachim Ringelnatz.

Til min 50-års fødselsdag forærede en sød ældre dame mig bogen ‚Goldenes Buch der Katakombe‘. Hendes for længst afdøde mand Tibor Kasics samt Werner Finck havde grundlagt denne kabaret i Berlin i 1929. I denne fantastiske gave findes et humoristisk citat af Joachim Ringelnatz samt en originaltegning af Walter Trier, der illustrerede Erich Kästners bøger. Der er signaturer og citater af Hans Albers til Carl Zuckmayer, af Klaus og Heinrich Mann, Walter Hasenclever

og George Grosz, Max Reinhardt, Erich Mühsam, Gustav Gründgens, af Luigi Pirandello og Erwin Picator, Alfred Döblin og Richard Huelsenbeck.

Den sidstnævnte fandt kabaretens dada-formel: „Dada er verdens kabaret, så godt som verden, kabareten, er dada.“ I ‚Cabaret Voltaire‘ i Zürich opfandt Hugo Ball denne litterære form som en provokation af den borgerlige verdens ligegyldighed overfor grusomhederne fra Den Store Krig. Efter 1918 var Kurt Tucholsky og Walter Mehring de mest fremtrædende kabaretforfattere: De var krønikeskrivere i en republik, der var overladt til sig selv, ordførere for kampivrig satire, men skrev derudover dog også poesi eller medrivende komik for at underholde deres publikum. For Bert

Brecht var kabareten med til at skabe idéen til sin teori om det episke teater. Med Otto Reutters digte, med chansoner af Friedrich Hollaender og Rudolf Nelson, sunget af stjerner som Claire Waldoff og Marlene Dietrich, strejfede kabareten først og fremmest omkring i Berlin i store revyer og på varietéscener. I München personificerer det med Karl Valentin på folkelig-absurd vis den rodløse komiker af den bedrøvelige skikkelse. I 1932, et år inden Hitlers magtovertagelse, smiler Werner Finck forlegent på scenen og ser fremad. Han forestiller sig, hvad der kommer til at ske, når nazisterne får magten, og han forudsiger: „I Det Tredje Riges første uger afholdes der parader. Skulle disse parader forhindres på grund af regn, hagl eller sne, skydes alle jøder, der er i nærheden.“ - Denne pointe, skulle det snart vise sig, var ikke blot en pointe.

Da nazisterne er ved magten, forsøger Finck at udleve vittigheden som modstand. Hundredvis af kabaretkunstnere og satirikere tilbragte det tusindårige rige i koncentrationslejrene. Som et eksempel for de mange huskes her de kunstnere, der foran min dør, på Romano- Guardini-Platz i Mainz, blev hængt med en satire-stjerne: Erich Mühsam, Fritz Grünbaum og Kurt Geron. Myrdet i Oranienburg, Dachau og Auschwitz.

Efter den 8. maj 1945 starter en sand renæssance inden for kabaretkunsten. I ‚Trizonesien‘ synger man trodsigt-melankolsk: Hurra, vi lever stadig. I Düsseldorf i ‚Kom(m)ödchen‘ sætter kabareten nye standarder inden for det politisk-litterære, Erich Kästner begynder igen at skrive i München, og med Günter Neumanns ‚Insulaner‘ sender RIAS-Berlin kabaret ind i den kolde krig. Med Wolfgang Neuss tromler fortrængningens følgevirkninger og efterkrigstidens økonomiske opsving ind i den

forbundstyske bevidsthed, og snart fejrer man nytår med det tv-egnede ‚Münchner Lach- und Schießgesellschaft‘ og ‚Stachelschweine‘ fra Berlin. På den måde kommer kabareten ind i den brede borgerlige bevidsthed. Dengang var det fjernsynet, der gjorde politisk

kabaret til noget stort. I DDR fandt kabareten i over 4 årtier mere eller mindre let sin plads inden for grænserne af den reelle censur. Hvis ellers man var i tvivl, så var man dog overbevist om socialismens fortrin. Det er et kapitel for sig, som på slot Bernburg an der Saale også har fået nyt tag over hovedet til samling og dokumentation af kabaretens historie i DDR.

Med Franz-Josef Degenhardt synger kabareten i Vesttyskland i 60-erne mod nynazisternes fremmarch, agiterer med APO (udenomsparlamentarisk opposition) ind i de ophidsede 70-ere, og erklærer til slut med Hanns Dieter Hüschs ‚Hagenbuch‘ alt og alle for at være syg og forrykt.

I 80-erne larmer kabareten med ‚Drei Tornados‘ gennem den unge spontane og alternative bevægelse, Thomas Freitag laver den ene parodi efter den anden af kansler Kohl, realsatiren ‚i dette vort land‘ bliver opfundet, Gerhard Polt dissekerer mentale rødder, Richard Rogler udholder den åndelig-moralsk omvendte frihed med sin kynisme, og med de private tv-kanaler opdager den i stadig højere grad sin markedsværdi. Siden har den bevæget sig et sted mellem kabaret og comedy, mellem politisk begrundet engagement og udpræget forretningssans, mellem Tysklands kabaretteatre og store arenaer. „Spøg, satire, ironi og en dybere mening“, som man tidligere ville bruge til at omvælte forholdene, viger mere end hundred år senere i stadig højere tilbage for underholdningsindustriens love. Landet har ændret sig. Paradigmeskift så langt øjet rækker. Men sådan har det altid været. Ikke engang grundlove holder, hvad de lover. Alt har et udgangspunkt, et forløb, en overgang. Og på et tidspunkt sin kulturhistorien – som jeg får lov til at dokumentere for kabareten. Så: Willkommen! Bienvenue! Welcome! Kig indenfor. Tag dig tid. Book os. Besøg os. Måske ses vi engang!

Dit Deutsches Kabarettarchiv